

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І АСИМЕТРИЧНА ПРИРОДА ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИЗМУ

У статті аналізується вплив сучасних глобалізаційних процесів, що спостерігаються в міжнародних економічних відносинах, на міжнародно-правові чинники виникнення конфліктогенної асиметрії в системі міжнародних економічних відносин та взаємозв'язок такої асиметрії з ескалацією та поширенням явища глобального тероризму.

Ключові слова: міжнародне економічне право, міжнародні економічні відносини, глобалізація, збройний конфлікт, тероризм.

Постановка проблеми та її актуальність.

Світ сьогодні вступив в епоху глобалізації. Словосполучення «епоха глобалізації», «глобалізаційні процеси» зустрічаються часто і повсюдно, тому варто задати питання, що вони означають і які наслідки несуть ці процеси. Чому внаслідок глобалізаційних процесів посилюється фактор нееквівалентного економічного обміну, породжуючи асиметрію міжнародних економічних відносин? Як реагує на таку асиметрію міжнародне економічне право? І, найголовніше, куди приведе такий вплив?

Аналіз досліджень і публікацій. Глобалізація сучасного світу означає також і його політизацію [1, с. 60]. Вона уможлиблює ті процеси, які, певно, завжди були присутніми в капіталізмі, проте, в той час як його (капіталізм) стримувала соціальна демократична держава, вони були невидимими. Конфліктогенними за своїм змістом є тенденції, які спостерігаються у глобальному економічному просторі. Зокрема, мова йде про той факт, що підприємства, насамперед ті, масштаб роботи яких можна охарактеризувати як «глобальний», тобто міжнародний, відіграють передову роль в організації економіки і суспільства в цілому, адже вони здатні (і успішно роблять це) позбавляти суспільство його матеріальних ресурсів (капіталу, робочих місць).

Деякі вчені під глобалізаційними процесами розуміють, по суті, інституціалізацію ринку [2, с. 97]. Спостерігається процес реструктурування ринку, а також загострюється розподіл влади і нерівність між людьми. Одночасно зростають протиріччя і асиметрія світової системи, яка виробляє конфліктність. Разом з цим сьогодні

ми спостерігаємо утворення нового економічного простору – простору глобального ринку.

Інші вчені, ведучи мову про глобалізаційні процеси сьогодні, мають на увазі той факт, що людство вже пережило століття міжнародної політики, коли держави домінували на міжнародній арені [3, с. 17]. Тепер почалась епоха постінтернаціональної політики – коли державні органи мусять ділити глобальну арену і владу з міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями, політичними рухами [4, с. 98].

У світовій системі відбувається поляризація, а отже, примноження і загострення конфліктів, оскільки така світова система породжує неймовірні багатства, але разом з тим і неймовірну бідність. Ці процеси є такими, що поляризують світ, а також продукують протестність і асиметричність. Асиметрія в системі світового господарства виступає визначальним фактором загострення суспільно-політичної обстановки в найбільш вразливих регіонах. Соціальне напруження в останніх, відтак, знаходить своє крайнє вираження в протестах, у тому числі збройних.

Важливо, що подібні переходи відбуваються у межах норм міжнародного економічного права, яке не здатне відповідати на ці зміни в міжнародних економічних відносинах.

Метою статті є дослідження впливу сучасних глобалізаційних процесів, що спостерігаються в міжнародних економічних відносинах, на міжнародно-правові чинники виникнення конфліктогенної асиметрії в системі міжнародних економічних відносин та взаємозв'язок такої асиметрії з ескалацією та поширенням явища глобального тероризму.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право (Статут ООН) визначає держави основними суб'єктами міжнародного права та ігнорує той факт, що в міжнародних економічних відносинах воля і правосуб'єктність держав обмежуються крупними ТНК, які, будучи де-факто суб'єктами міжнародних економічних відносин, не є юридично закріпленими суб'єктами міжнародного економічного права.

Сьогодні головною результуючою глобалізаційних процесів є те, що держави більше, ніж колись, прив'язані одна до одної. Глобалізація виникла за певних умов в міжнародній політиці, вона є наслідком такого порядку між державами, який дозволяє створювати, розвивати і підтримувати низку взаємозв'язків поза рамками національно-державних авторитетів [5, с. 346].

Міжнародне право всіляко сприяє зближенню держав і ставить цей процес за мету. В Хартії економічних прав і обов'язків держав, документі, який мав на меті формування міжнародно-правових основ сучасного регулювання економічних відносин держав, йдеться, зокрема, про те, що Генеральна Асамблея ООН бере до уваги «необхідність створення умов, які б дозволили добитися подальшого розширення торгівлі й інтенсифікації економічного співробітництва між державами» [6].

Сьогодні таке співробітництво стало запорукою не тільки добросусідських відносин між державами, але і фактично – існування держав. Вважається, що світова економіка є одним із найважливіших феноменів сучасності, котрий впливає на розвиток нашої цивілізації [7, с. 111].

Одним із негативних наслідків глобалізаційних процесів є зростання різниці у розвитку між багатими і бідними країнами. «Асиметрію, яка існує по відношенню до ступеня розвитку регулювання послуг в різних країнах, особливу потребу країн, що розвиваються на реалізацію ...права» – а саме «...систему принципів і правил для торгівлі послугами з метою розширення такої торгівлі на умовах транспарентності і поступової лібералізації і як засіб економічного зростання всіх торгових партнерів і розвитку країн, що розвиваються» – визнала Всесвітня торговельна організація в Преамбулі Генеральної угоди по торгівлі послугами [8]. Механізм подолання такої асиметрії міститься в докумен-

тах ВТО, проте він, очевидно, є неідеальним, адже на практиці вона (асиметрія) існує і прогресує.

Міжнародне право декларує принципи рівності між державами, але вони існують лише *de jure*, в той час як *de facto* принципи не працюють. Генеральна Асамблея ООН на своїй 39 сесії в Резолюції «Укріплення довіри в міжнародних відносинах» заявила про своє переконання в тому, що «стабільний глобальний розвиток неможливий без покращення економічного положення країн, що розвиваються, яке залежить також від структурної перебудови міжнародної фінансової і торгової системи і від закріплення довіри між всіма державами і їх економічних відносинах» [9]. Втім, система світового господарства, фінансова система на сьогодні облаштовані так, що покращення економічного положення країн, що розвиваються не відбувається. Погіршення соціального та економічного рівнів розвитку, а також постійне і зростаюче погіршення рівня життя населення створює умови для виникнення і ескалації збройних конфліктів, у яких зростає терористичний сегмент.

Нова якість міжнародної взаємозалежності та кооперації дозволяє вести мову про асиметричність економіки в епоху глобалізації – як про новий терористичний феномен сучасності.

Асиметрія в міжнародних економічних відносинах виникла в тому числі й завдяки масштабному розвитку транснаціонального виробництва (тобто, діяльності транснаціональних корпорацій) – новій ері виробництва, яка неефективно регулюється міжнародним правом.

Внаслідок глобалізаційних процесів посилюється фактор неефективного економічного обміну, злочинна діяльність ТНК – що породжує асиметрію міжнародних економічних відносин, яка знаходить своє крайнє вираження в протестних рухах і терористичних злочинах.

Асиметрія в міжнародних економічних відносинах виявляється в тому, що з одного боку спостерігається економічне зростання, технологічний розвиток і соціальний прогрес, проте, з іншого боку така транснаціоналізація виробництва обмежує суверенітет держав, на території яких виникають крупні підрозділи ТНК, які мають свої штаб-квартири в США, Японії та інших великих індустріальних державах.

Корпорації діють відповідно до своїх інтересів, не рахуючись з потребами і політикою краї-

ни-перебування, репатріюють прибутки, отримані там, відмовляючись реінвестувати їх. Це призводить до збідніння і без того відсталих економік, вичерпування місцевого потенціалу робочої сили і природних ресурсів. Нерідко, в межах чинних норм МП, транснаціональні корпорації закривають дочірні виробництва і переводять їх у більш сприятливі економічно регіони. Такі дії звичайно призводять до різких перепадів економічної ситуації на території, до зuboжіння населення та відтоку або припинення фінансування. Звідси – зростання безробіття, соціальна незахищеність населення – що стає причиною протестів, страйків, загального незадоволення населення, які, в свою чергу, створюють сприятливе підґрунтя для виникнення соціальної напруги, що виливається у збройні конфлікти, і в тому числі – терористичні акти.

Міжнародне право на таку асиметрію фактично не реагує або не в змозі об'єктивно це робити за відсутності потрібних норм.

В теорії міжнародного права немає однозначної думки про те, чи вважаються транснаціональні корпорації суб'єктами міжнародного права. Пострадянська школа міжнародного права схиляється до того, що єдиним і повноцінним суб'єктом міжнародного права є держава. Але разом з тим сьогодні головні суб'єкти міжнародного життя – держави, зазнають утисків з боку транснаціональних корпорацій. Це частіше за все відбувається в площині відносин: бідна держава – дочірня компанія транснаціонального гіганта.

В сучасних умовах зміцнення міжнародного правопорядку, статус ТНК має бути врегульований з правової точки зору. Тут проблемою є специфічність ТНК, суть якої зводиться до того, що ТНК не підпадають під юрисдикцію окремо взятої країни – відповідно, діяльність ТНК не може бути врегульована національним правом, оскільки дочірні підприємства останньої можуть бути розкидані по всьому світу. Підрозділи ТНК, що представляють собою, як правило, окремі юридичні особи, є суб'єктами національного права тих держав, де вони знаходяться. Однак діяльність транснаціональних корпорацій в цілому в силу особливостей їх організаційної структури не підпадає під правове регулювання окремої держави – і відтак не регулюється міжнародним приватним правом. Вірною є думка науковців про те, що «національна держава не

має необхідних коштів для впливу на всю діяльність сучасних ТНК, оскільки їх операції виходять за межі її компетенції і, крім того, ТНК часто мають значно більшу економічну силу, ніж окремі держави» [10, с. 60]. Так, у разі ухвалення державою будь-яких національних правових норм, що тягнуть зниження прибутку місцевих відділень ТНК, корпорація може перевести ці відділення в інші країни, мінімізувавши або навіть уникнувши таким чином несприятливих для себе наслідків правового регулювання даної держави. Крім того, діяльність ТНК породжує цілу низку інших проблем, які не під силу вирішити державі на національному рівні. До їх числа відносяться, зокрема, проблеми передачі технологій, порушення платіжного балансу приймаючих країн та багато інших.

Серед міжнародно-правових актів, які регулюють діяльність ТНК в якості особливих суб'єктів, комплексна регламентація різних сторін діяльності таких корпорацій передбачена Керуючими принципами для багатонаціональних підприємств – додатком до Декларації про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства 1976 р. (в редакції 2000 р.), яка була прийнята в рамках ОЕСР. Проте, вказаний документ не має універсального характеру. А Кодекс поведінки ТНК, розроблений в рамках ООН, так і залишився проектом, оскільки не був прийнятим. Тобто, існуючі нормативні акти міжнародного права носять лише декларативний характер – їм бракує механізму реалізації юридичних норм.

У 2003 році Комісія з прав людини затвердила проект Конвенції «Норми відповідальності транснаціональних корпорацій», в якій на ТНК покладалась ті ж самі зобов'язання, що і на держави. У відповідності до Конвенції, корпорації мають утримуватись від забруднень навколишнього середовища і порушення прав людини, дотримуватись правил чесного ведення бізнесу. Але станом на сьогодні даний проект так і не отримав юридичної сили конвенції – як міжнародно-правового документу.

Відтак, діяльність транснаціональних корпорацій частково протікає поза межами регулювання міжнародного приватного і міжнародного публічного права.

Висновки. Проблема, що склалася сьогодні в міжнародному праві, полягає в тому, що воно – міжнародне право – не бачить міжнародну еко-

номічну складову збройних конфліктів і актів тероризму. Терористичний результат соціального конфлікту, спричиненого, в тому числі, глобалізаційними економічними процесами та їхніми наслідками (діяльністю транснаціональних корпорацій поза межами правового поля), викладеними вище, між розвиненими країнами і країнами так званого третього світу, є вираженням асиметричності системи сучасних міжнародних економічних відносин [11, с. 290].

Міжнародне економічне право реально не відповідає на виклики міжнародних економічних відносин – безпосереднього предмету свого регулювання. Основними об'єктами нормотворчих і правозастосувальних зусиль у міжнародному праві були і залишаються виконавці та учасники збройних конфліктів. В той час як причини виникнення і загострення таких конфліктів (асиметрія міжнародних економічних відносин, спричинена в тому числі й ігноруванням міжнародним економічним правом питань діяльності ТНК, невиконання основоположних принципів міжнародного права, які покликані встановлювати справедливий міжнародний економічний порядок) залишаються поза межами правового поля.

Вирішенням цих проблем юридичними інструментами, а саме за допомогою міжнародного економічного права, вбачається, передусім, доробка і прийняття Кодексу Поведінки ТНК резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Проте, це лише половина шляху. Складовою комплексної проблеми низької ефективності регулювання міжнародним економічним правом сучасних економічних відносин є декларативність положень його (МЕП) основних джерел. Тобто, навіть прийняття Кодексу Резолюцією ГА ООН не забезпечить дотримання державами його положень. Ефективним тут вбачається розробка і прийняття Декларації про права і обов'язки держав у їхніх відносинах з Транснаціональними корпораціями, а також розробка і прийняття на основі такої Декларації більш конкретних додаткових договорів, які були б юридично обов'язковими і мали на меті захист тих країн, що страждають від нерегламентованої діяльності ТНК. Вбачається, що лише трансформація існуючих джерел міжнародного економічного права в загальнообов'язкові міжнародні договори та запровадження системи санкцій за їхнє порушення може стати реальним кроком на

шляху до вирішення проблеми асиметричності та конфліктності сучасних міжнародних (в тому числі економічних) відносин. Усунення такої конфліктності правовим шляхом ліквідує підґрунтя для виникнення соціальної напруги, яка на сьогоднішній день є першопричиною спалахів протестних рухів, а також терористичних злочинів.

Література

1. Бек У. Что такое глобализация / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Валерстайн И. Конец знакомого мира / И. Валерстайн. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
3. Rosenau J. Turbulence in World Politics / J. Rosenau. – NY: Brighton, 1990. – 297 p.
4. Rosenau J. Distant Proximities: Dynamics Beyond Globalization / J. Rosenau. – P: Princeton University Press, 2003. – 456 с.
5. Gilpin R. Global political economy understanding the international economic order / Robert Gilpin. – Himayatnagar: Orient Longman, 2003. – 423 с.
6. Хартія економічних прав та обов'язків держав ООН [Електронний ресурс] // Документ ООН. – 1974. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_077.
7. Богомолов О. Т. Мировая экономика в век глобализации: учебник / О. Т. Богомолов. – М.: Издательство Экономика, 2007. – 359 с.
8. Додаток I В, Генеральна угода по торгівлі послугами [Електронний ресурс] // WTO. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wto.kz/documents/Files/rus/pril1%D0%92.pdf>.
9. Резолюція № 39/226 [Електронний ресурс] // Документ ООН. – 1984. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/ru/ga/39/docs/39res.shtml>.
10. Погорецька Н. В. Щодо правового регулювання транснаціональних корпорацій / Н. В. Погорецька. // Юрист України. – 2013. – № 4. – С. 58-64.
11. Антипенко В. Ф. Конфликтология в международном антитеррористическом правотворчестве: монография / В. Ф. Антипенко, А. В. Антипенко. – Одеса: Фенікс, 2014. – 395 с.

Р. В. Фединець

Глобализационные процессы и асимметрическая природа преступления терроризма

В статье анализируется влияние современных глобализационных процессов, которые происходят в международных экономических отношениях, на международно-правовые факторы возникновения конфликтной асимметрии в системе международных экономических отношений и взаимосвязь такой асимметрии с эскалацией и распространением явления глобального терроризма.

Ключевые слова: международное экономическое право, международные экономические отношения, глобализация, вооруженный конфликт, терроризм.

R. Fedynets

Globalization processes and the asymmetric nature of the crime of terrorism

The article analyzes the impact of modern globalization processes that are observed in international economic relations, on the international legal factors of conflict asymmetry in international economic relations and the relationship of such asymmetry with the escalation and spread of the phenomenon of global terrorism.

Key words: international economic law, international economic relations, globalization, armed conflict, terrorism.